

Particular attention is paid to the educational mission of legal clinics, which consists of practice-oriented training of legal education applicants by acquiring skills in consulting clients, analyzing legal situations, preparing procedural and other legal documents, communicating with various categories of persons, and adhering to standards of professional ethics and principles of confidentiality. It was emphasized that working in a legal clinic under martial law contributes to the formation of a high level of legal awareness, stress resistance, responsibility, the ability to work in crisis conditions, and an orientation towards public service among students.

Keywords: *legal clinics, legal education, legal aid, martial law, free legal aid, education seekers, access to justice, digitalization, human rights.*

*Дата першого надходження статті до видання: 21.04.2026 р.
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.05.2026 р.*

УДК 340.6: 378.147
DOI 10.31558/2786-5835.2026.1.2.15

Славко Анна Сергіївна,
*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри міжнародного, європейського права
та порівняльного правознавства
Сумського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1339-470X>*

Руденко Людмила Дмитрівна,
*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5059-3420>*

РОБОТА ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК З ВПО З УРАХУВАННЯМ ТРАВМА-ІНФОРМОВАНОГО ТА ЖЕРТВА-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДІВ

Стаття присвячена аналізу діяльності юридичних клінік як важливого складника системи надання безоплатної правничої допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО) в умовах повномасштабної збройної агресії проти України. Авторки акцентують на тому, що масове внутрішнє переміщення населення створило безпрецедентний запит на системний правовий захист, із яким традиційні державні інституції не завжди здатні впоратися самотужки. У цьому контексті юридична клінічна освіта розглядається як подвійний інструмент: ефективна методологія підготовки майбутніх правників за принципом «навчання через дію» та дієвий механізм захисту прав вразливих груп населення.

У дослідженні детально проаналізовано правову природу юридичних клінік як структурних підрозділів закладів вищої освіти, що функціонують на перетині освітньої та правозахисної діяльності. Особливий наголос зроблено на тому, що робота зі спільнотою ВПО вимагає від студентів-клініцистів не лише глибоких знань національного та міжнародного права, а й оволодіння специфічними комунікативними навичками (soft skills) для взаємодії з людьми, які мають досвід травми.

Центральне місце в роботі посідає обґрунтування необхідності імплементації травма-інформованого та жертва-орієнтованого підходів у практику клінічної освіти. Спираючись на міжнародні стандарти, зокрема Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення та Ризькі принципи, авторки доводять, що комунікація з постраждалими має базуватися на глибокому розумінні психологічних та соціальних наслідків конфлікту.

Авторки пропонують структурувати взаємодію юридичних клінік з ВПО на засадах: участі (активне залучення клієнта до формування стратегії захисту), підзвітності (розуміння державних органів як носіїв обов'язків), недискримінації (забезпечення рівного доступу до допомоги), розширення можливостей (правова просвіта для самостійного захисту прав) та поваги до верховенства права. У висновках підкреслюється, що такий комплексний підхід дає змогу перетворити юридичну клініку на екологічний та безпечний простір, де майбутні юристи формують ціннісні орієнтири професійної етики, а постраждалі отримують якісну допомогу, що базується на повазі до людської гідності.

Ключові слова: юридична клінічна освіта, внутрішньо переміщені особи (ВПО), жертва-орієнтований підхід, права мігрантів, міграція.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку української державності характеризується безпрецедентними викликами, зумовленими повномасштабною російською збройною агресією. Одним із найбільш критичних наслідків цього збройного конфлікту стало масове внутрішнє переміщення населення, що призвело до формування багатотисячної спільноти внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), які потребують системного правового захисту та соціальної підтримки. Як демонструє досвід останніх 12 років, у таких умовах традиційні державні механізми надання правової допомоги часто виявляються перевантаженими, що актуалізує пошук альтернативних моделей забезпечення доступу до правосуддя для вразливих груп населення, до яких належать ВПО.

Юридична клінічна освіта в цьому контексті виступає не лише як ефективний метод практичного навчання майбутніх правників за принципом «навчання через дію» (learning-by-doing), а й як дієвий інструмент правозахисту. У багатьох країнах світу юридичні клініки стають центрами первинної та вторинної безоплатної правничої допомоги, де студенти під керівництвом досвідчених викладачів тренуються у реалізації травма-інформованого та жертва-орієнтованого підходів. Актуальність дослідження зумовлена як потребою у доступних юридичних консультаціях для вразливих категорій осіб, так і необхідністю переосмислення ролі юридичних клінік у системі перехідного правосуддя, зокрема в частині надання допомоги ВПО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність юридичних клінік не є новою цариною дослідження в юридичній науці та практиці. Зокрема, на регіональному рівні діють стандарти діяльності юридичних клінік, розроблені Європейською мережею юридичної клінічної освіти (European Network of Clinical Legal Education (ENCLE)). На національному рівні юридичні клініки працюють із дотриманням Стандартів діяльності юридичних клінік в Україні, розроблених Асоціацією юридичних клінік України та національного законодавства. Серед

науковців, які працюють із тематикою юридичної клінічної освіти варто згадати Ю. Ломжець, Є. Дулібу, В. Теремецького, Л. Боярські (Łukasz Wojarski), Л. Блісдейл (Lydia Bleasdale), Б. Різотто (Beverley Rizzotto), О. Драмонд (Orla Drummond), Г. МакКівер (Gráinne McKeever), Г. Ханнеманна (G. A. Hannemann) та інших. Проте, не применшуючи внеску теоретиків і практиків, зауважимо, що у мінливих умовах сьогодення юридичні клініки мають пристосовуватися до роботи з різними категоріями клієнтів, зокрема тими, які належать до вразливих груп населення (на кшталт ВПО). На нашу думку, ця царина роботи юридичних клінік залишається недостатньо висвітленою як у наукових доробках, так і в політиках та стандартах, які врегульовують діяльність юридичних клінік. Особливу увагу ми хочемо сфокусувати на стандартах роботи юридичних клінік із вразливими категоріями населення (зокрема ВПО).

Метою цього дослідження є розробка базових принципів роботи юридичних клінік з внутрішньо переміщеними особами на основі травма-інформованого та жертва-орієнтованого підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження

1. Що таке юридичні клініки і навіщо вони потрібні?

Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України визначає юридичну клініку як структурний підрозділ вищого навчального закладу III–IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців за напрямом «Право» і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів [1]. Незважаючи на те, що у контексті сучасного освітнього законодавства ця дефініція є явно застарілою (зокрема послуговується поняттям «вищий навчальний заклад», а не «заклад вищої освіти», «рівнями» акредитації тощо), вона дає загальне розуміння ролі, яку мають відігравати юридичні клініки – слугувати базою практичного навчання.

Стандарти якості для юридичних клінік, розроблені Європейською мережею юридичної клінічної освіти, визначають, що юридична клініка – це навчальний організаційний підрозділ, що застосовує методологію клінічної юридичної освіти та надає послуги клієнтам [2].

Відповідно до Стандартів діяльності юридичних клінік України, юридична клініка – структурний підрозділ закладу вищої освіти України, що здійснює підготовку фахівців у сфері права, утворений як база для практичного навчання та проведення практики здобувачів вищої освіти шляхом надання безоплатної правничої допомоги, здійснення правопросвіти та інших видів діяльності, які відповідають цим Стандартам [3]. Водночас окремі заклади вищої освіти, які створюють юридичні клініки, визначають їх роль і статус за допомогою локальних актів – наприклад, положень, статутів чи регламентів (залежно від формату, обраного закладом освіти). Наприклад, у Сумському державному університеті ухва-

лене і діє Положення про спеціалізовану юридичну клініку з питань, пов'язаних з війною, яке визначає юридичну клініку як структурний підрозділ Навчально-наукового інституту права і визначає мету, завдання і принципи діяльності юридичної клініки, а також її організаційну структуру та основні принципи її діяльності [4].

Досліджуючи роль юридичних клінік на рівні концепції, науковці наголошують на таких її основних рисах:

По-перше, юридичні клініки – це навчання через практику. Зокрема, клінічна юридична освіта є прикладом емпіричного навчання, яке відіграє значну роль у процесі навчання.

По-друге, це навчання через практику в юридичному контексті, діяльність як юриста чи іншого учасника професійної арени права.

По-третє, це навчання через роздуми над клінічним досвідом [5].

Є. Дуліба та В. Теремецький також погоджуються з висловленою позицією щодо ролі юридичних клінік. На їх думку, юридичні клініки є зразком формування правничого професіоналізму, цінностей та етики юриста, зразком для наслідування в юридичній практиці, як повинен поводитися практикуючий юрист і який внесок він може зробити для покращення справедливості у суспільстві. Саме юридичні клініки роблять студентів більш активними, допомагають на практиці побачити, як діють правові норми [6].

Інші дослідники наголошують, що клінічна юридична освіта надає студентам-юристам реальний практичний досвід, розвиває місцеву правосвідомість та допомагає захищати права людини в усьому світі. Юридичні клініки готують юристів та студентів-юристів у дусі соціальної справедливості та державної служби, а також надають вкрай необхідні юридичні послуги у малозабезпечених громадах. У такому розрізі юридичні клініки виконують три функції:

- 1) виправлення несправедливості;
- 2) сприяння професіоналізму юристів та відчуттю державної служби;
- 3) зміцнення громадянського суспільства та верховенства права [7].

Підсумовуючи, можемо зауважити, що всі дослідники підкреслюють провідну роль юридичних клінік у формуванні правової культури студентів-правників, їх навичок роботи з клієнтами та професійної етики. Навички, отримані під час роботи в юридичних клініках, є критично важливими для формування soft skills майбутніх юристів. Відтак робота в юридичних клініках має враховувати також особливості роботи із вразливими категоріями населення, серед яких значну частку складають внутрішньо переміщені особи. Саме їх особливі характеристики варто враховувати під час формування стандартів і правил надання правничої допомоги юридичними клініками.

2. ВПО як категорія осіб, які потребують правової допомоги

Україна зіткнулася з феноменом внутрішньо переміщених осіб після початку російської агресії у 2014 році. Відповідно до статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [8]. Подібне визначення пропонують також Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення, за якими внутрішньо переміщені особи – це особи або групи осіб, які були змушені або зобов'язані тікати або залишити свої домівки чи місця постійного проживання, зокрема внаслідок або для того, щоб уникнути наслідків збройного конфлікту, ситуацій загального насильства, порушень прав людини чи стихійних лих чи техногенних катастроф, і які не перетнули міжнародно визнаний державний кордон [9].

ООН визначає, що станом на червень 2025 року у світі налічується 67,8 мільйонів осіб зі статусом внутрішньо переміщених [10]. В Україні ж станом на березень 2026 року Міністерство соціальної політики обліковує 4,6 мільйонів ВПО [11]. За даними Департаменту з питань соціальної політики Сумської обласної державної адміністрації, Департаменту з питань соціального захисту населення Сумської міської ради, у Сумській області зареєстровано 102 761 внутрішньо переміщених осіб, серед яких дітей до 18 років – 21 636 особи, працездатних осіб – 36 036, осіб з інвалідністю – 6 538 осіб, пенсіонерів – 26 988 осіб. Найбільша кількість внутрішньо переміщених осіб зосереджена у м. Суми: 36 026 осіб, серед яких осіб працездатного віку 12 242 осіб, пенсіонерів – 9 687 осіб, дітей – 6 572 особи, осіб з інвалідністю – 2 390. Причому до повномасштабного вторгнення у м. Суми було зареєстровано лише 5 500 внутрішньо переміщених осіб. Наведені показники свідчать про істотне навантаження на органи державної влади, місцевого самоврядування та установи, які надають соціальні, адміністративні, правничі послуги. Для прифронтових регіонів, як-от Сумська область, ситуація ускладнюється тим, що приблизно 80 % внутрішньо переміщених осіб залишаються у відносно безпечних громадах області. Водночас більшість із них, окрім внутрішнього переміщення, мають додаткові критерії вразливості: пенсійний вік, інвалідність, а тому потребують правничої допомоги, у тому числі щодо отримання електронного цифрового підпису для доступу до електронних реєстрів та подання заяв на соціальні виплати, допомоги. Наявна інфраструктура безоплатної правничої допомоги не здатна забезпечити повною мірою такі потреби

у правничій допомозі. Згідно з даними звіту «Задоволення правових та основних потреб українських внутрішньо переміщених осіб і біженців в Україні, Польщі та Швеції», під час повномасштабної війни попит на правову допомогу зріс. Про це заявили 60 % респондентів опитування [12]. Зазначене вище вказує на важливість включення юридичних клінік в інфраструктуру безоплатної правничої допомоги внутрішньо переміщеним особам та впровадження травма-інформованого та жертва-орієнтованого підходів у їх діяльність.

Згадані вище Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення не передбачають обов'язку держави надавати ВПО безоплатну правову допомогу, проте чітко визначають вразливий статус осіб, які зазнали внутрішнього переміщення. Так, Керівні принципи визначають, що «переміщення, яке часто є наслідком травматичного досвіду насильницьких конфліктів, грубих порушень прав людини та пов'язаних з ними причин, у яких дискримінація має значну роль, майже завжди створює умови серйозних труднощів та страждань для постраждалого населення» [9].

Подібні мотиви також прослідковують і у вітчизняному законодавстві. Хоча Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» безпосередньо не визначає права ВПО отримувати безоплатну правничу допомогу [8], однак стаття 14 ЗУ «Про безоплатну правничу допомогу» визначає ВПО як суб'єктів, які мають право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги [13].

Отже, характеризуючи ВПО як клієнтів юридичних клінік, ми можемо вказати на низку їх характерних рис. По-перше, внутрішньо переміщені особи є доволі численною групою клієнтів, які можуть потребувати правової допомоги з питань, пов'язаних із внутрішнім переміщенням. По-друге, юридичні клініки можуть бути додатковим фактором, який підвищить доступність правової допомоги для внутрішньо переміщених осіб. По-третє, внутрішнє переміщення є травматизуючим фактором, наявність якого варто враховувати під час спілкування з клієнтами-ВПО.

3. Особливості роботи юридичних клінік з ВПО

Як уже зауважувалося вище, внутрішнє переміщення потенційно може викликати у людей травму, яка впливатиме на спогади і поведінку особи. Відтак, на нашу думку, у роботі юридичних клінік з ВПО варто приділяти увагу застосуванню травма-інформованого та жертва-орієнтованого підходів.

У медицині і соціальній роботі травма-орієнтовану практику визначають як це підхід до втручань в охорону здоров'я та догляд, який ґрунтується на розумінні того, що травматичний вплив може вплинути на неврологічний, біологічний, психологічний та соціальний розвиток людини [14]. Причому виділяють шість принципів практики, що враховує травму: безпека, довіра, вибір, співпраця, роз-

ширення прав і можливостей та врахування культурних особливостей [14]. Дотримання цих принципів сприяє не тільки врахуванню інтересів клієнтів юридичних клінік, а і наділяє студентів-клініцистів інструментами, необхідними для побудови безпечного для них діалогу з носіями травми.

Ще один акцент, який, на нашу думку, необхідно зробити у діяльності юридичної клініки, полягає у побудові комунікації з клієнтом на засадах жертва-центрованого підходу. Однією з перших спроб закріплення на універсальному рівні жертва-центрованого підходу була Декларація про основні принципи правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою. Цей документ, зокрема, визначав, що існує «необхідність вжиття національних та міжнародних заходів для забезпечення загального та ефективного визнання та поваги до прав жертв злочинів та зловживання владою» [15]. Відповідно ним визначалися обов'язки держави щодо поводження з потерпілими від злочинів, які структурувалися у чотири групи:

- 1) доступ до правосуддя та справедливе ставлення;
- 2) відшкодування збитків;
- 3) компенсації;
- 4) допомога [15].

Діяльність юридичних клінік може бути особливо помічною саме в аспекті доступу до правосуддя, роз'ясненні потерпілим їх прав та обов'язків тощо.

Подальший розвиток жертва-центрованого підходу результував у ухваленні Основних принципів та вказівок про право на відновлення та репарації жертв грубих порушень міжнародного права прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права. Стаття 5 Принципів визначає, що «з жертвами слід поводитися гуманно та з повагою до їхньої гідності та прав людини, а також вживати відповідних заходів для забезпечення їхньої безпеки, фізичного та психологічного благополуччя та недоторканності приватного життя, а також безпеки їхніх сімей» [16].

У контексті збройного конфлікту в Україні жертва-центрований підхід було також закріплено у Ризьких принципах: Реєстр повинен керуватися підходом, орієнтованим на жертву, отже, щоб він відповідав зобов'язанням держав надавати засоби правового захисту та відшкодування збитків жертвам, зокрема найбільш вразливим, як-от жінки та діти [17].

Відтак для ефективної та екологічної роботи з ВПО, які також є постраждалими від збройного конфлікту, студенти-клініцисти та куратори юридичних клінік мають бути ознайомленими з травма-інформованим та жертва-орієнтованим підходами. Зокрема, ми рекомендуємо будувати роботу юридичних клінік з ВПО на основі таких принципів:

1) Участь (Participation): студент-клініцист не просто вирішує проблему «за клієнта», а залучає ВПО до активного обговорення стратегії захисту. Клієнт має розуміти всі ризики та можливості (наприклад, під час подання заяви до Міжнародного реєстру збитків), що перетворює його з об'єкта допомоги на активного суб'єкта правовідносин.

2) Підзвітність (Accountability): студенти-клініцисти доносять до ВПО інформацію, що державні органи є «носіями обов'язків» (*duty-bearers*), які мають бути підзвітними перед громадянами. У роботі клініки це проявляється через написання запитів на інформацію та скарг, які змушують органи державної влади та органи місцевого самоврядування працювати відповідно до закону.

3) Недискримінація (Non-discrimination): особлива увага має приділятися виявленню прихованої (чи відкритої) дискримінації ВПО під час отримання адміністративних чи соціальних послуг. Студенти-клініцисти мають сприяти рівному доступу до допомоги для найбільш вразливих груп серед переміщених осіб: людей з інвалідністю, багатодітних сімей або людей похилого віку.

4) Розширення можливостей (Empowerment): мета консультації в юридичних клініках може полягати також у наданні ВПО правових інструментів для самостійного захисту своїх прав у майбутньому. Це включає правову просвіту (*street law*) щодо процедур отримання компенсацій або захисту від виселення з місць тимчасового проживання.

5) Верховенство права (Rule of Law): вся робота юридичної клініки має базуватися на суворому дотриманні міжнародних стандартів прав людини та національного законодавства. В умовах правової невизначеності під час дії режиму воєнного стану студенти-клініцисти можуть у консультуванні опиратися на норми міжнародного права прав людини та Конституції України.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу дійти таких висновків:

1) Юридичні клініки закладів вищої освіти створюються при закладах вищої освіти, які здійснюють підготовку правників. Поряд із наданням правової допомоги, правовою просвітою, юридичні клініки насамперед є інструментом практичної підготовки здобувачів освіти. Саме в юридичних клініках студенти-клініцисти мають змогу отримати навички взаємодії з клієнтами, сформувані *soft skills* та засвоїти основні ціннісні орієнтири у професійній діяльності правника.

2) Внутрішньо переміщені особи є однією з категорій населення, які постраждали внаслідок збройного конфлікту. Взаємодія з ВПО у межах юридичної клініки має будуватися зі врахуванням потенційної травми, якої завдало (чи могло завдати) внутрішнє переміщення.

3) Проаналізувавши провідні міжнародні документи, які закріплюють травма-інформований та жертва-орієнтований підходи як необхідні для використан-

ня у діяльності органів публічної влади під час взаємодії з постраждалими від збройної агресії, ми пропонуємо будувати комунікацію юридичних клінік з клієнтами-ВПО на засадах участі, підзвітності, недискримінації, розширення можливостей та поваги до верховенства права.

Список використаних джерел

1. Про затвердження типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
2. European Network for Clinical Legal Education Quality Standards for Legal Clinics: Adopted at the 8th ENCLE Conference in Brescia Italy on 15th July 2022. URL: <https://www.encle.org/upload/lg/news/ENCLE-Standards-Final-Version-July-2022.pdf> (дата звернення: 28.04.2026).
3. Стандарти діяльності юридичних клінік України: схвалені Всеукраїнським З'їздом Асоціації юридичних клінік України, Протокол № 2 від 19.06.2014 (в редакції від 04.12.2024). URL: https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/Standarty_YUK_nova_redaktsiya_2024.pdf (дата звернення: 28.04.2026).
4. Положення про спеціалізовану юридичну клініку з питань, пов'язаних з війною: введено в дію наказом ректора СумДУ від 20.10.2023 № 0896-I. URL: <https://normative.sumdu.edu.ua/?task=getfile&tmpl=component&id=42a909d7-9f71-ee11-bfc2-005056015693&kind=1&version=1777394730732> (дата звернення: 28.04.2026).
5. Dika M., Kramar S. A., Martinović I. The Curriculum for Human Rights Legal Clinical Education in Montenegro. Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/legal-clinics-concept/16809ee8dd> (дата звернення: 28.04.2026).
6. Дуліба Є., Теремецький В. Юридична клініка як форма навчання і забезпечення реалізації права на правову допомогу. *Приватне право і підприємництво*. 2022. № 21. С. 132–139. DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2022.21.15>
7. Legal Clinics: Serving People, Improving Justice. Open Society Justice Initiative. 2009. 16 p. URL: https://www.justiceinitiative.org/uploads/0763f81d-04c4-4f72-bd88-67f6ee89dd69/legal-clinics_20090101.pdf (дата звернення: 28.04.2026).
8. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/ed20250404#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
9. E/CN.4/1998/53/Add.2 Human rights, mass exoduses and displaced persons: Report of the Representative of the Secretary-General, Mr. Francis M. Deng, submitted pursuant to Commission resolution 1997/39, 11 February 1998. URL: <https://docs.un.org/en/E/CN.4/1998/53/Add.2> (дата звернення: 28.04.2026).
10. Internally Displaced People. The UN Refugee Agency (UNHCR). URL: <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-protect/internally-displaced-people> (дата звернення: 28.04.2026).
11. В яких областях проживає найбільше і найменше внутрішніх переселенців. *Слово і діло*. 26.03.2026. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2026/03/25/infografika/suspilstvo/yakux-oblastyax-prozhyvaye-najbilshe-najmenshe-vnutrishnix-pereselencziv> (дата звернення: 28.04.2026).
12. Nazaruk V., Fedenchuk M., Ragozina T. Mapping of the Providers of Legal Aid to Ukrainian IDPs and Refugees in Ukraine, Poland, and Sweden. 2024. 41 p. URL: <https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/Mapping-of-the-Providers-of-Legal-Aid-to-Ukrainian-IDPs-and-Refugees-in-Ukraine-Poland-and-Sweden-final-April-8-1.pdf> (дата звернення: 28.04.2026).
13. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
14. Guidance: Working definition of trauma-informed practice. *Office for Health Improvement & Disparities*. Published 2 November 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/working-definition-of-trauma-informed-practice/working-definition-of-trauma-informed-practice#background> (дата звернення: 28.04.2026).

15. A/RES/40/34. Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, 29 November 1985. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/40/34> (дата звернення: 28.04.2026).
16. A/RES/60/147. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law, 16 December 2005. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/60/147> (дата звернення: 28.04.2026).
17. Declaration of the Informal Conference of Ministers of Justice of the Council of Europe «On the Path to Justice for Ukraine: Advancing Accountability, Reuniting Children with Their Families, and Supporting the Resilience of its Justice System». 11.09.2023. URL: <https://rm.coe.int/moj-declaration-riga-principles-final-en/1680ac8728> (дата звернення: 28.04.2026).

Anna Slavko, Lyudmyla Rudenko. Legal Clinics' Engagement with Internally Displaced Persons: Implementing Trauma-Informed and Victim-Centred Approaches

The article is devoted to the analysis of the activities of legal clinics as an important component of the system of free legal aid provided to internally displaced persons (IDPs) in the context of the full-scale armed aggression against Ukraine. The authors emphasize that mass internal displacement has created an unprecedented demand for systematic legal protection, which traditional state institutions are not always able to address on their own. In this context, clinical legal education is viewed as a dual-purpose instrument: an effective methodology for training future lawyers based on the principle of "learning by doing", and a practical mechanism for protecting the rights of vulnerable groups.

The study provides a detailed analysis of the legal nature of legal clinics as structural units of higher education institutions operating at the intersection of educational and human rights activities. Particular emphasis is placed on the fact that working with IDP communities requires student clinicians not only to possess in-depth knowledge of national and international law, but also to develop specific communication (soft) skills necessary for interacting with individuals who have experienced trauma.

A central focus of the article is the justification for the implementation of trauma-informed and victim-centred approaches in clinical legal education. Drawing on international standards, in particular the UN Guiding Principles on Internal Displacement and the Riga Principles, the authors argue that communication with affected persons must be based on a thorough understanding of the psychological and social consequences of conflict.

The authors propose structuring the interaction between legal clinics and IDPs around the following principles: participation (active involvement of the client in shaping the legal strategy), accountability (understanding state authorities as duty-bearers), non-discrimination (ensuring equal access to assistance), empowerment (legal awareness to enable self-protection of rights), and respect for the rule of law. The conclusions highlight that such a comprehensive approach allows legal clinics to become a safe and supportive environment where future lawyers develop value-based professional ethics, while affected individuals receive high-quality assistance grounded in respect for human dignity.

Keywords: *legal clinical education, internally displaced persons (IDPs), victim-centered approach, migrant rights, migration.*

*Дата першого надходження статті до видання: 16.04.2026 р.
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.04.2026 р.*